

Značaj kože u drevnim vremenima

The significance of leather in ancient times

Zdravko Zdravev*

J. P. Isar, G. M. Apostolski 37, 2000, Štip, Sjeverna Makedonija

*Korespondencija: zdravev@gmail.com

Stručni rad / Professional paper

DOI: 10.34187/ko.70.3-4.1

Sažetak

Koža je jedno od najnevjerojatnijih ljudskih otkrića. Ima dugu povijest od drevnih vremena do danas. Svoj pečat ostavlja u izradi raznih alata, odjeće, obuće, nastambi kao i u pisanju. Ovaj će rad istaknuti neke od najznačajnijih ljudskih kreacija od kože, uključujući one u pučkoj arhitekturi, kao i pergament.

Ključne riječi: koža, nastamba, pučka arhitektura, pergament, pisanje

Abstract

Leather is one of the human most incredible discoveries. It has a long history from ancient times till present. It has its stamp in the making of different tools, clothes, footwear, dwellings as well as writing. This paper will highlight some of the most significant leather man made creations including those in the vernacular architecture as well as the parchment.

Keywords: leather, dwelling, vernacular architecture, parchment, writing

1. Uvod

Koža je najveći ljudski organ koji prekriva naše tijelo, s primarnom ulogom pružanja osnovne zaštite od vanjskih čimbenika kao što su:

- mehaničke, fizičke ili toplinske ozljede;
- bakterije i druge opasne tvari;
- UV zračenje;
- visoka temperatura itd. [1].

Ovaj rad će istaknuti ulogu kože u regulaciji naše tjelesne temperature kao posebno značajan čimbenik. Upravo će taj čimbenik izrasti u najveću potrebu, a time i inspiraciju za ljudska bića, koja su ga kroz svoju relativno kratku povijest od 200.000 godina pokušala poboljšati i nadograditi kako znaju i umiju.

Prve migracije ljudske populacije započinju širenjem u dijelove svijeta gdje prevladavaju četiri godišnja doba s razdobljima velike hladnoće, vlažnosti, dugotrajne kiše i snijega, hladnih vjetrova itd. U takvim uvjetima ljudi nisu bili u mogućnosti preživjeti. Stoga su naši preci svojim "intelektom" promatrali prirodu i njezina živa bića koja su razvila različite tipove kože, sposobna prilagoditi se različitim uvjetima okoline. Od posebne su koristi bile kože velikih sisavaca, kao i gmazova te velikih ptica trkačica koje su se činile posebice primamljivim. Temeljem navedenog nastaje sljedeća skala razvoja:

- mogućnosti ljudskog tijela su ograničene, ljudska koža nije dovoljno učinkovita;
- izrada "nove kože", stvaranje alata za izradu "nove kože", krajnji proizvod – odjeća, oklop i posebni kostimi;
- nomadski način života nametnuti će potrebu za izgradnjom nastambi koje će biti montažno-demontažne, lako prenosive, a ujedno će pružati zaštitu od atmosferskih utjecaja i regulirati temperaturu unutrašnjosti;
- potreba da se misao materijalizira, da se prenese budućim naraštajima i nastanak pisma, rezultat će izradom svitaka i knjiga od pergamenta (proizvoda od kože).

2. Nastambe od kože

S obzirom da je autor arhitekt ovaj rad se fokusira na druge dvije razvojne faze, navedene u uvodu.

Osim pojma fasada, u arhitekturi i građevini postoji i pojam "koža" zgrade, koja je po definiciji granica između unutarnjeg i vanjskog dijela zgrade. To je također površina koja je u interakciji s vanjskim svijetom i štiti "ono što je unutra" od vanjskih utjecaja kao što su: sunce, vjetar, kiša, snijeg, a u moderno doba buka, zagađenje itd. [2]. Bez sumnje, inspiracija za ovaj koncept (koža zgrade) je upravo biološka koža.

Poznavajući mogućnosti i granice svog tijela i kože, ljudi su istovremeno stvarali alate i odjeću – jedne za izradu drugih, pa su postojali različiti načini i tehnologije obrade. Nomadski način života sa svojim izazovima pridonijet će izradi učinkovitih nastambi [3].

a)

b)

Slika 1. Prikaz: a) konstrukcije nastambe napravljene od bijelokosti [4] i b) konstrukcije prekrivene kožom [5]

Najraniji početci u doba srednjeg paleolitika, predstavljeni su s oskudnim arheološkim nalazima (u euroazijskim ravninama) montažno-rastavnih nastambi s konstrukcijom od bjelokosti [3], slika 1a [4]. Na slici 1b prikazana je konstrukcija nastambe od bjelokosti prekrivena životinjskom kožom [5].

Točnije, konstrukcije nastambi napravljene su od skeletnih ostataka prapovijesnih divovskih sisavaca poput mamuta. Ove životinje su živjele u ravninama Euroazije i Sjeverne Amerike, a lovili su ih ljudski preci. Primjena životinjskog ulova bila je velika te je uključivala upotrebu mesa za hranu, kože (ili krzna) za odjeću, a kostiju za nosivu konstrukciju nastambi [3]. Prva

fasada u povijesti arhitekture nastala je upravo od životinjske kože. U tom je razdoblju životinjska koža bila jedino rješenje za stvaranje barijere ili smanjenje gubitka toplinske energije (tzv. toplinska izolacija) te za stvaranje vodonepropusnog pokrivača. Životinjska koža bila je lakša za nošenje, za razliku od teških kostiju, pa se pretpostavlja da je konstrukcija ostavljena na poznatom mjestu, dok je pokrivač od kože nosila skupina ljudi. Dakle, tijekom svake seobe ljudskog klana, konstrukcija bi bila locirana i ako je potrebno preuređena i popravljena prije postavljanja pokrivača kako bi se finalizirala izrada nastambe. Život se odvijao unutar nastambe uz vatru, toplinu i hranu, dok je vani padala kiša, snijeg ili puhao vjetar [3].

a)

b)

Slika 2. Prikaz: a, b) wigwama [6, 7]

Suprotno teoriji o tome kako su živjeli naši preci Homo Neandertalci i Homo Sapiensi, poznatiji su primjeri nomadskih nastambi, tzv. wigwam i tipi, domorodaca Sjeverne Amerike [8].

Wigwam je polutrajna nastamba, s kupolastom konstrukcijom od savitljivih grana i drveća, te krovom od visoke trave, trske i kože, slika 2a, b [6 - 8]. Vrlo je slična prapovijesnoj nastambi od bjelokosti, a danas se gradi i koristi za svečana događanja. Tipi je možda najpoznatija nastamba prerijskih starosjedilaca sjevernoameričkog kontinenta. Nju ne treba posebno predstavljati kada je u pitanju stožasti šator s prekrštenim tankim drvenim štapovima na vrhu i platnom. Nastambe su bile ukrašene plemenskim simbolima, dekoracijama i crtežima u raznim bojama, slika 3a, b [8- 10]. Davno prije uporabe platna, nastamba su uglavnom bile prekrivene kožom prerijskih životinja.

a)

b)

Slika 3. Prikaz: a, b) tipia [9, 10]

Do sada se može zaključiti da se znanje prenosilo usmeno i praktično s koljena na koljeno. Tako će zadnja razvojna faza u kontekstu priče o koži biti povezana s prethodnima kroz pojam prijenosa znanja.

3. Pergament za pisanje

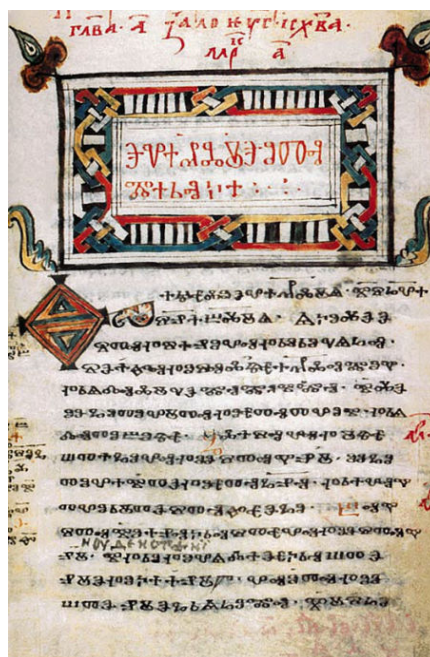
Ljudska misao se materijalizira i prenosi budućim generacijama kroz vrijeme pojavom pisma, čime se javila i potreba za prijenosom pisane riječi.

Slično kao kod nastambe - špilja je fiksna, špiljski crteži su očuvani na zidovima i nakon 30.000 godina. Postoje i pokretne nastambe i naravno pisana riječ na laganom i lako nosivom materijalu. Navedeno se ne odnosi na glinene posude, papirus ili papir, već na svitke pergamenta i naravno knjigu kao značajno unaprijeđenje [11].

Počeci pergamenta kao površine za pisanje datiraju od prije 5.000 godina, ali će se isti najaktivnije koristiti u srednjem vijeku. Pergament je podloga za pisanje izrađena od kože. Najkvalitetniji pergament je fini proizvod tzv. velum, koji predstavlja vrhunac rukotvorskog odn. zanatskog umijeća. Najstariji i najvrjedniji primjeri crkvenog staroslavenskog jezika (glagoljica i ćirilica) ispisani su na pergamentu, slika 4a, b i slika 5a, b. To su bili prvi pokušaji Slavena da prenesu svoje znanje jedni drugima na vlastitom, prepoznatljivom jeziku [12].

a)

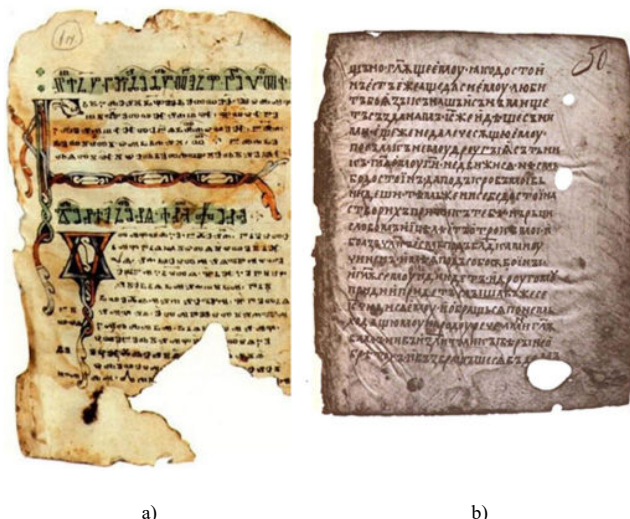

b)

Slika 4. a) Dobromirovo evanđelje (glagoljica), 12. stoljeće [13] i b) Zografsko evanđelje (glagoljica), 10. do 11. stoljeće [14]

Ali koja je cijena izrade veluma? Navedeno se ne odnosi na cijenu izrade po radnom satu, budući da se velum izrađuje od kože mladih, tek rođenih janjaca i koza ili teladi.

Taj je proces opisan uznemirujućom scenom u romanu Vještica [15], makedonskog autora Venka Andonovskog. U tom kontekstu, u još jednom ulomku iz romana je napisano: Sa stajališta stabla, sječa stabala je zločin, ali sa stajališta spisa, sječa stabala je čin stvaranja [15].

a)

b)

Slika 5. a) Sinajski euhologij (glagoljica), 11. stoljeće [16] i b) Savina knjiga (ćirilica), 11. stoljeće [17]

Na kraju se može zaključiti da je ljudska rasa kroz povijest koristila životinje i kožu životinja za preživljavanje i ispisivanje svoje priče na njihovoj koži. Ta priča nije sretna, već je puna prepričanih patnji, gubitaka, uspona i padova, ali i iskustava, izuma, crteža, znanja. Ta zapisana priča, prenosi se mlađim generacijama, kako bi razumjeli žrtvu i cijenu koja je plaćena, ciljem da bi se stvorilo nešto novo i bolje, npr. nove tehnologije i novi materijali.

4. Zaključak

Koža bez sumnje zauzima značajno mjesto u ljudskoj povijesti, posebice u drevnim vremenima, kroz tradicijsku odn. vernakularnu arhitekturu kao i prve ljudske zapise. Nastambe (poput wigwama i tipija) napravljene od bijelokosti, drveća ili grana, bile su prekrivene životinjskom kožom, dok su najstariji spisi na slavenskom jeziku bili ispisani na pergamentu. Oba predstavljaju neizbrisiv trag koji će uvijek ostati i podsjećati nove generacije na njegovu vrijednost, kako u davnoj prošlosti tako i danas.

Literatura

- [1] Kindersley D.: The visual dictionary of the human body, Ulverscroft Large Print Books 1991, 64
- [2] <https://www.latelier-archi.fr/en/building-skin>, Accessed: 2023-02-18
- [3] Rudofsky B.: Architecture Without Architects, Connecticut Printers, Inc. 1964, 128
- [4] <https://bldgblog.com/2019/04/the-archigram-of-mammoth-bones/>, Accessed 2023-02-18
- [5] [https://www.linkedin.com/pulse/pre-historic-travel-mammoth-skin-tent-anneke-van-waesbergh e](https://www.linkedin.com/pulse/pre-historic-travel-mammoth-skin-tent-anneke-van-waesbergh-e), Accessed 2023-02-18
- [6] <http://www.woodlandindianedu.com/wigwam-longhouse/longhouse.html>, Accessed 2023-02-18
- [7] <https://healingnaturecenter.org/the-northwoods-natural-history-museum/>, Accessed 2023-02-18
- [8] <https://www.enchantedlearning.com/history/us-nativeamerican/housing/index.shtml>, Accessed 2023-02-18
- [9] <https://www.theguardian.com/travel/2010/jul/09/native-american-tipi>, Accessed 2023-02-18
- [10] <https://wall.alphacoders.com/big.php?i=793114>, Accessed 2023-02-18
- [11] <https://www.britannica.com/topic/parchment>, Accessed 2023-02-18
- [12] <https://www.britannica.com/topic/vellum>, Accessed 2023-02-18
- [13] <http://www.pppe.mk/2018/koj-ja-napishal-bibli-jata/>, Accessed 2023-02-18
- [14] https://en.wikipedia.org/wiki/Codex_Zographensis, Accessed 2023-02-18
- [15] Андоновски В.: Вештица, Култура 2006, 395
- [16] https://en.wikipedia.org/wiki/Euchologium_Sinaiticum, Accessed 2023-02-18
- [17] https://sh.wikipedia.org/wiki/Savina_knjiga, Accessed 2023-02-18